

© Ruud van Nooijen, Boxtel - versie: 27 december 2021 (1e versie 16 mei 2020)

Als voorwoordje bij dit artikel moge dienen dat uw auteur in zijn jeugd gedurende enige weken vakantiewerk deed bij **Exportcentrale NCB** te Boxtel. We schrijven 1960/'61. Zomervakanties waren lang en veel van mijn vrienden deden vakantiewerk. Nu wil het geval dat meneer **Breuer**, onze buurman twee huizen verder, als elektricien bij de NCB werkte. Hij hoorde van mijn plannen om wat geld bij te verdienen: ik wilde mijn eerste eigen en vooral nieuwe fiets - tot dan gereden op afdankertjes - bij elkaar sparen. Hij zei 'ga maar naar de portier bij de NCB, noem mijn naam en zeg dat je vakantiewerk wilt. Zogezegd zo gedaan. Voor ik het wist liep ik er rond in een witte overall, samen met een aantal leeftijdgenoten (ca. 14 jaar). Een groot deel van de werkzaamheden bestond uit het van de ene afdeling naar een andere brengen van karretjes met daarop geplaatst een grote kuip, gevuld met varkenskoppen. Toen ik er enige dagen werkte en een moment niets te doen had liep ik een hal in, waar mannen aan een lopende band lappen vlees stonden bij te snijden en te ontdoen van vet e.d. *Meehelpen menneke?* vroeg een van de mannen aan me. Voor ik het wist stond ik met een (vlijmscherp) mes mee te doen. Plots kleurde een stuk vlees dat ik onderhanden had, rood. Het bleek mijn eigen bloed, afkomstig uit een diepe jaap in mijn rechterwijsvinger. EHBO erbij, verbinden en iemand - een werkbaas? - blafte de mannen in de hal toe *laat ik niet meer merken dat hier een vakantiewerker binenkomt!* De schade viel gelukkig mee. Allen heb ik nadien op school nog wel een tijdlang links moeten schrijven. En het verdiende geld? Het gaf het laatste zetje tot de aankoop van een gloednieuwe UNION-fiets, gedaan bij onze fietsenmaker **Piet van den Bongaardt** aan de Tongersestraat, twee straten verder. Een fiets met handremmen en drie versnellingen, waarvan - iets nieuws in die tijd! - de versnellingschakelaar verwerkt in het stuurhandvat en zo leek op de versnellingshendel van een brommer. Voorts woont in het 'keurmeestershuis', gebouwd bij het voormalige Boxtelse slachthuis een buurtjongen waarmee ik op de lagere school zat en die... (hulp)keurmeester werd.

1. **Slachten en andere boerenbelangen rond overgang 19e naar 20e eeuw**

Als in de loop van de 19e eeuw steeds meer bekend wordt op welke wijze (besmettelijke) ziekten worden verspreid en overgedragen en dientengevolge het belang van goede hygiëne, volgen tal van (overheids)maatregelen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het verbod op het begraven in kerken en het voorschrift dat nieuwe begraafplaatsen moeten worden aangelegd buiten de bebouwde kom. In 1871 komt bijna een geheel gezin op Luissel om het leven door slecht drinkwater. Kindersterfte: begin 1893 sterven binnen één week te Boxtel maar liefst acht kinderen jonger dan één jaar, alsmede één 19 maanden oud kind. Het geval baart zoveel opzien, dat het de krant haalt. Ten aanzien van de algemene hoogte van kindersterfte verzucht een krant¹:

¹ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 5 september 1893.

Het is te hopen voor onze angstige moeders, dat de dood ophoude, met hier zoovele slachtoffers te eischen.

Er was ooit een tijd waarin katoenen luiers² na gebruikt niet werden gewassen, doch slechts gedroogd... Daarna werden vastplakkende vaste bestanddelen van ontlasting losgeklopt en werd de 'luier' opnieuw gebruikt. Ook de hygiëne rond bevalling laat lange tijd veel te wensen over, zowel voor het kind doch in niet mindere mate ook voor de kraamvrouw. Berucht is de, in die tijd veelvuldig optredende, kraamvrouwenkoorts. Men komt dan niet verder dan ze toe te schijven aan ongrijpbare, door de lucht rondwarende *miasmen* (kwalijke, ziekmakende dampen) In dit kader verricht dokter **Semmelweis**³ in de 19^e eeuw baanbrekend werk.

Gaandeweg komen er deskundigen die in woord en daad bijdragen aan het bevorderen van de volksgezondheid. In Boxtel is dat bijvoorbeeld dokter **Piet Hoek**⁴ en zijn **Dokter Hoek's Vereniging**¹. Ook pleit hij bij herhaling voor demping van de dan nog in het centrum van Boxtel aanwezige Binnendommeltjes, die zijn vervallen tot open riolen, deels dichtbij of onder huizen aanwezig.

Dokter P.M. (Piet) Hoek

² Voorloper luier uit stof: lap katoen of linnen, vierkant dan wel driehoekig van vorm wordt vanaf ca. 1800 toegepast. Van begin 20^e eeuw dateert de katoenen luier, speciaal voor dat doel gemaakt.

³ **Ignaz Semmelweis**, geb. Boeda 1 juli 1818, overl. Wenen 13 augustus 1865 (47). Hongaarse arts in keizerrijk Oostenrijk. Werkt in het **Allgemeines Krankenhaus** in Wenen op de kraamafdeling. Hij ontdekte de **antiseptische methode** (maatregelen ter voorkoming van bloedvergiftiging/ bacteriëndodend). Krijgt tijdens zijn korte leven niet de erkenning die hij verdient. Pas jaren na zijn dramatisch levenseinde wordt hij alsnog postuum geëerd voor zijn baanbrekend medisch werk.

⁴ **Pieter Martinus (Piet) Hoek**, geb. Wateringen 2 augustus 1857, overl. Boxtel 14 juli 1935 (77). Studie medicijnen Lienden, Op29 april 1884 bul behaald. Huisarts te Boxtel (1884-1935), gemeentelijk (armen). Arts Boxtel 1884-1922. Richt in 1909 de **Dr. Hoek's Vereniging** (wijkverpleging) op. Zoon **Cees Hoek** volgt hem op als huisarts.in Boxtel.

Verschil slagerij en slachterij

een slagerij slacht niet, doch houdt zich uitsluitend bezig met de verkoop van vlees. In eenslachterij worden levende dieren geslacht (gedood) en verwerkt tot eetbaar vlees en vleeswaren.

(Thuis)slachten

In Nederland wordt in het begin van de 20e eeuw nog volop thuis geslacht. Rondreizende slachters verdienen er hun boterham mee en gaan de boerderijen af. Slagers die hun winkel in een dorp of stad hebben, slachten meestal zelf. Vaak gebeurt dat in een ruimte gelegen achter de winkel, of buiten in de open lucht. Vaak is de afvoer van bloed, vocht en ingewanden slecht geregeld en kan deels in de grond sijpelen. Op die wijze kan deze verontreiniging terechtkomen in water dat even verder uit een put omhoog wordt gehaald, teneinde te dienen voor menselijke consumptie. Door verloop van tijd worden ook hieraan steeds strengere eisen gesteld. In Boxtel komt onder meer slacht- en looiafval terecht in de, om hun stank berucht geworden, Binnendommeltjes⁵.

Koeling

In een tijd dat koelcellen of koelkasten zoals wij die tegenwoordig kennen, nog niet bestaan, is de enige mogelijkheid om te koelen, gebruik te maken van natuurijs. Dat wordt in de winter uit sloten of rivieren gezaagd en opgeslagen in speciaal daarvoor gebouwde ijskelders., die in de meeste gevallen zijn bedekt met een dikke aarden wal. Met een beetje geluk kan men aldus tot in diep in de zomer het opgeslagen ijs gebruiken voor het koelen van bijvoorbeeld vlees, vis, medicijnen, kortom in de eerste plaats alles wat bederfelijk is. Doch ook bier wordt wel gekoeld, zeker bij de wat betere herbergen en hotels. De blokken ijs worden op bestelling geleverd. Dat gebeurt op geïsoleerde karren. Bij een klant aangekomen slaat de ijsbezorger een grote ijzeren haak in een blok ijs en draagt dit, zoals later ook de kolenboer, de vracht op schouder en rug bij de klant naar binnen. Deze hakt van het blok een stuk af dat hij vervolgens in stukjes of scherven hakt en uitgestrooid over de te kolen producten.

Zelfs als het nadien mogelijk wordt ijs langs mechanische weg te vervaardigen, worden ijsblokken door eindgebruikers nog gedurende lange tijd gebruikt. De reden: de investering in een eigen koelcel, werkend op bijvoorbeeld elektriciteit, is voor de gemiddelde middenstander dan nog wel te duur.

Op de markt of bij een slager die zijn bedrijf combineert met een café, kan men naast een glas bier of jenever, tevens vlees kopen en, vooraf keuren door eraan te ruiken en het te betasten... Vlees verblijft vaak urenlang ongekoeld in de open lucht en in (fel) zonlicht), waarbij onder meer vliegen afkomen op de geur.

⁵ Binnendommeltjes: gegraven kanaaltjes in het centrum van Boxtel, nodig om wateroverlast te voorkomen. Begin naast brug Over Dommel bij Eindhovenseweg. Eineigen op twee plaatsen weer in de Dommel: naast Zwaanse Brug en via het Kerkbruggetje in de Clarissenstraat.

Gezondheidscommissie Boxtel⁶

De gezondheidscommissie⁷ te Boxtel adviseert het gemeentebestuur eind 1910, in afwachting van uitbreiding van de riolering, om goed toezicht te houden dat de putten voor de opname van afvalwater bestemd, waterdicht en behoorlijk afgedekt zijn en op tijd worden geledigd. Dit advies wordt jaren later, pas in 1927, een dwingend voorgeschreven maatregel.

Uit verslag vergadering Boxtelse gemeenteraad december 1922

Medio eind 1922 bestaat er reeds een door de overheid uitgevaardigd verbod op het verkopen van vlees in onder meer de open lucht, waaronder bijvoorbeeld een markt.

Markt te Boxtel omstreeks 1900, vlees wordt dan nog ongekoeld in de open lucht verkocht

De Boxtelse slager **Van Boxtel** heeft hierover een bezwaar ingediend bij het Boxtelse gemeentebestuur en om ontheffing gevraagd, teneinde zijn vlees op de Markt te kunnen verkopen. Tijdens een vergadering van de gemeenteraad wordt zijn verzoek besproken.

De voorzitter (burgemeester **Frans van Beek**) heeft inzake dit onderwerp om advies gevraagd aan de **Gezondheidscommissie**, die zich tegen het verlenen van ontheffing uitsprekt. Er ontstaat hierna een discussie tussen voor- en tegenstanders.

⁶ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 21 november 1910.

⁷ Hierin had dokter. **Piet Hoek** zitting.

Burgemeester Frans van Beek

Raadslid **Dekker** (tegen), betoogt dat de hygiëne hier wel degelijk in het geding is:

Op de Markt neemt iedereen het vlees in de hand en bekijkt het.

Zijn collega raadslid **De Haas**, zelf drogist (vóór), merkt op *dat wanneer het vlees ter keuring gaat, dit toch ook een uur of vijf in de buitenlucht is.*

Raadslid **Van de Ven** wijst erop dat slager **Van Boxtel** vroeger een eigen slagerij had, doch deze thans heeft ingericht als café. In hetzelfde lokaal, waar hij vlees verkoopt, wordt ook jenever geschonken.

Wethouder **De Visser** stelt voor, de politie te verzoeken om voorlopig de verkoop oogluikend toe te laten.

Uit het verslag Boxtelse gezondheidscommissie van maandag 26 maart 1928⁸

Uitvoerig gedocumenteerd wordt het gemeentebestuur van Boxtel onder meer geadviseerd tot oprichting van een gemeenteslachthuis aldaar, waartoe ook besloten is en met de bouw waarvan inmiddels een aanvang is gemaakt.

Ontstaan N.C.B. (Noordbrabantse Christelijk boerenbond)

Deze wordt op 17 augustus 1896 opgericht. Een belangrijke rol bij de totstandkoming speelt pater **Gerlachus van den Elzen**, abt van de **Abdij van Berne**, bijnaam *boerenapostel*, te Heeswijk. De organisatie heeft tot doel de behartiging van boerenbelangen.

Aldus werden organisaties en bedrijven opgericht op het gebied van:

- zuivelfabrieken
- onderlinge verzekeringen

⁸ Nieuwe Tilburgsche Courant, 28 maart 1928.

- in- en verkoopcombinaties (betere prijzen)
- vleesverwerking
- accountancy/bank

Pater Gerlachus van den Elzen (1853-1925)

Op 1 januari 1999 gaat de NCB samen met de **Christelijke Boeren- en Tuindersbond** op in de nieuwe belangenorganisatie in het zuiden van Nederland: **ZLTO (Zuidnederlandse Land- en Tuinbouw Organisatie)**

De NCB is van belang in de provincies Noord-Brabant, delen van Limburg, Gelderland en Zeeland. Er wordt veel varkensvlees uitgevoerd naar Engeland en Duitsland, alsmede een bescheiden hoeveelheid rundvlees.

Exportslagerijen eind 19e eeuw langs Duits Lijntje

Medio eind 1898 wordt geconstateerd dat er zich in de buurt van het **Duits Lijntje (NBDS)** van Boxtel naar Wesel de nodige varkens exportslagerijen vestigen. Die zijn dan al aanwezig in **Mill** en **Veghel**, terwijl er in **Schijndel** een op het punt staat geopend te worden⁹.

1915: handelaren overwegen bouw exportslagerij te Boxtel¹⁰

Medio juli 1915 wordt gemeld dat in Boxtel bij een combinatie van handelaren het

⁹ De Standaard, 13 december 1898.

¹⁰ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 7 juli 1915.

plan bestaat nabij de Breukelse overweg een grote exportslagerij op te zetten. De Breukelse overweg bestaat niet meer, doch lag vroeger in het verlengde van de Breukelsestraat, nagenoeg ter hoogte waar nadien de voetbrug kwam. Dat zou dan de 2e fabriek van die soort binnen de gemeentegrenzen van Boxtel zijn. Het bericht eindigt met de opmerking dat men reeds bezig is met zoeken naar een geschikt terrein.

2. **N.V. Wijnbergen & Levano Exportslagerij Boxtel**¹¹

De joodse families **Wijnbergen** en **Levano**¹² beginnen in 1891 in de dan nog zelfstandige gemeente Gestel-Blaarthem (thans Gemeente Eindhoven) een exportslachterij en vleeswarenfabriek. Vanwege de stankoverlast (!) die het bedrijf veroorzaakt alsmede plannen om nog uit te breiden met een worstfabriek, gaat men op zoek naar een gunstiger en vooral afgelegener locatie om de fabriek naar toe te verplaatsen. Aldus vindt men in Boxtel terrein aan Boseind, bij de overweg in de spoorlijn van Boxtel richting Best/Eindhoven. Deze overweg is dan gelegen bij een haakse bocht in de Paralleweg-zuid, kort voorbij het einde van de bebouwing aan de linkerzijde van de weg (thans **Eetcafé N9NE** op huisnr. 35), op de plek waar jarenlang de (beruchte) zuidelijke ontsluitingsweg was gepland. De verharde weg buigt dan nog naar rechts, de overweg over, Boseind op. Bij de overweg loopt dan parallel aan de spoorlijn een - vooral in de zomer- stoffige zandweg rechtdoor. Voorbij de locatie waar de fabriek van Wijnbergen en Levano komt te staan, staat op Boseind een rij huizen. Hier woont onder andere de familie **Jillessen**. Tegenwoordig bestaat genoemde overweg niet meer, zijn de woningen verdwenen en is het vrijgekomen terrein geheel ingenomen door **VION**.

De benodigde grond wordt gekocht van de weduwe **Mahie-de Ceva**¹³. Zij heeft kort daarvoor het kasteel met park verkocht aan de **Paters Assumptionisten**. Zelf zal ze maart 1916 naar Vught verhuizen. Bij de verkoop van de grond ten behoeve van de Eindhovense slagerij, verliest een pachtboer eerst zijn grond en kort nadien ook nog zijn boerderij. Hier laat de als zeer godvruchtige weduwe Mahie-de Ceva zich bepaald niet van haar goede zijde zien. Dit voorval wordt uitgebreid beschreven in een editie van het periodiek van de **N.C.B**¹⁴.

Aldus wordt te Boxtel in 1916 voor f 360.000 een nieuwe fabriek gebouwd. De bouw nadert reeds zijn voltooiing als de directie laat weten genegen te zijn op het terrein van hun Boxtelse fabriek ten faveure van de Gemeente Boxtel een gemeente abattoir

¹¹ *Baanderheren, boeren & burgers*, Jean Coenen, p.399 -

¹² De Joodse familie **Levano** is een Portugees-Joodse familie, afkomstig uit het Duitse Gymnich onder Keulen. De **N.V. Wijnbergen & Levano's Exportslagerij** heeft 5 directieleden: 3 uit de familie **Wijnbergen**: **Jozef** (1869-1952) , **Simon** (1871-1938) en **Heyman**, alsmede 2 uit de familie **Levano**: **Benedict** en **Herman**. **Herman Levano** komt op 52-jarige leeftijd op 14 januari 1921 te Eindhoven door zelfmoord (verdrinking) om het leven.

¹³ Weduwe van **Gérard Mahie** (1802-1871), zoon van **Johannes Henricus (Jan) Mahie**, koopman, grondbezitter en lid Bossche gemeenteraad, die in 1857 kasteel Stapelen c.a. te Boxtel koopt.

¹⁴ N.C.B.: Noordbrabantsche Christelijke Boerenbond.

op te richten¹⁵. Volgens een krantenbericht is daar wel behoefte aan in Boxtel. De exportslagerijen komen echter wel wat ver achteraf te liggen. Wat de schrijver wellicht niet weet, is dat die keuze bewust is gemaakt, teneinde (toekomstige) klachten over stankoverlast te voorkomen.

De gemeente Boxtel gaat echter niet op het voorstel in, waarschijnlijk teneinde ieder zweem van belangenverstrengeling te vermijden. Ook is het mogelijk dat het gemeentebestuur op dat moment de noodzaak hiervan nog niet of onvoldoende onderkent.

De exportslagerij van Wijnbergen & Levano te Boxtel met op voorgrond de spoorlijn. Na vertrek van de slagerij naar Oss vestigt zich hier in 1947 een tak van Organon uit Oss

Bij **Wijnbergen & Levano** in Boxtel werken ruim 140 werknemers¹⁶.

Het bedrijf voert vlees uit over de gehele wereld. Engeland is favoriet voor bacon, gezouten varkensvlees. De fabriek kent ter plekke nog enige aanverwante fabrieken: een vetsmelterij, bloeddrogerij en ijsmakerij, nodig om het vlees gekoeld te kunnen transporteren. Ook wordt er worst en fijne vleeswaren gemaakt. De directie bestaat uit 3 zonen uit de familie **Wijnbergen** en 2 uit de familie **Levano**.

In Boxtel wordt ook aan de fabriek aan particulieren verkocht. Men kan er terecht op dins-, donder-, vrij- en zaterdag. Tegen meerprijs wordt ook thuisbezorgd¹⁷. Kennelijk (zie foto hierna) wordt Wijnbergen's vlees ook verkocht in de slagerij van Jan Strijbosch. Het vlees en vleeswaren worden gekeurd door **dr. Van Rooijen**, in Boxtel sinds 19112 als veearts werkzaam en later directeur van het Boxtelse slachthuis wordt.

Fabriek wordt verkocht en verplaatst naar Oss

Als in 1920 en 1921 beide Levano-directieleden zijn overleden, verkopen de

¹⁵ Eindhovens Dagblad, 14 januari 1916.

¹⁶ Uit het Boxtelse archief van Vion... artikelenserie in De Meierij Boxtel, 22 januari 2020.

¹⁷ Eindhovens Dagblad, 6 december 1917.

gebroeders Wijnbergen in 1921 hun bedrijf aan de fabriek van **Van Zwanenberg** in Oss. In 1932 hevelt Van Zwanenberg de productie van vlees over naar hun Osse fabriek. De Boxtelse fabriek wordt in 1936 geheel gesloten, hetgeen een klap betekent voor de Boxtelse werkgelegenheid. Het fabrieksgebouw blijft echter in handen van Van Zwanenberg.

Slagerij van Geert Strijbosch op hoek Kasteellaan en Frans Staelstraat te Boxtel op de rechtergevel een bord met opschrift WIJNBEGEN'S WINKEL¹⁸

Oss' bedrijf naar Boxtel in voormalige fabriek Wijnbergen & Levano

In 1947 wordt in het Boxtelse fabrieksgebouw een ander bedrijf uit Oss gevestigd:

Insecto, onderdeel van **Organon**. Het produceert onder meer **DDT**, een bestrijdingsmiddel voor de landbouw. In 1958 wijzigt de bedrijfsnaam in **Orgachemia**. Per 1 oktober 1966 begint de actie **Moeders voor Moeders**, een inzameling van de urine van zwangere vrouwen. Uit de zich in die urine bevindende hormonen maakt het bedrijf een preparaat met de naam **Pregnyl**, dat andere vrouwen

¹⁸ Foto beeldbank/ Heemkunde Boxtel (hkb26272), afkomstig van **Geert Strijbosch**.

helpt om zelf zwanger te worden. Overigens werd voor dit doel reeds lange tijd eerder urine ingezameld: vanaf 1931.

Nadien wordt de fabriek onderdeel van **AKZO Nobel**. Onder de naam **Orgateknika** worden medisch-diagnostische activiteiten (o.a. 1e aidstest) te Boxtel voortgezet. In 2001 worden deze overgenomen door het Franse **Biomerieux**, dat te Boxtel naast **Orgateknika** een vestiging heeft (biotechnologie). In Boxtel worden activiteiten, bekend onder de naam *Moeders voor moeders* (inzameling urine van zwangere vrouwen) voortgezet. Nadat de activiteiten te Boxtel zijn beëindigd, wordt het fabriekscomplex te Boxtel in 2014 verkocht. Thans (2020) bouwt **VION** daar pal naast een nieuwe hal voor een nieuwe afdeling vleeswaren.

3. **Slachthuis Boxtel**

Zoals met andere (gemeentelijke) voorzieningen en ook op andere plaatsen geldt: als de voorziening er eenmaal is, is al gauw buiten beeld hoelang het duurde vanaf een eerste opmerking over dit onderwerp in bijvoorbeeld een vergadering van een gemeenteraad tot de uiteindelijke opening van de gerealiseerde voorziening.

In één jaar tijd een slachthuis en waterleiding

Boxtel krijgt in 1929 maar liefst twee belangrijke voorzieningen: een waterleiding en een slachthuis. Boxtel telt dan zo'n 10.000 inwoners.

Het Boxtelse slachthuis wordt gebouwd in crisistijd. Als de datum van opening nadert wordt hierover gesproken in de gemeenteraad. De teneur is dat er geen geld kan worden uitgetrokken voor een feestelijke opening. Die blijft dan ook achterwege. Een beetje vreemd is dat wel, want kort erna, oktober datzelfde jaar krijgt Boxtel een waterleiding. Dit wordt dan wél (zeer) uitbundig gevierd. Mogelijk kan Boxtel daar niet goed onderuit, want die waterleiding is een joint venture samen met Esch, Haaren en Oisterwijk, plaatsen die allemaal op diezelfde dag waterleiding krijgen. Bovendien is ook 's-Hertogenbosch als adviseur, leverancier van water en exploitant nauw bij dit project betrokken. Esch neemt eveneens een bijzondere positie in: dat krijgt binnen één week niet alleen een waterleiding, doch tevens elektriciteit. Bijzonder daarbij is dat Esch de fase van gasverlichting overslaat. Gesteld kan worden dat burgemeester **Frans van Beek** de drijvende kracht achter de totstandkoming van een gemeente slachthuis is geweest.

Gemeenteraadsvergadering Boxtel, begin augustus 1927

Tijdens een mei 1927 gehouden gemeenteraadsvergadering stellen B&W voor een centrale slachtplaats zonder koelinrichting op te richten en daarvoor een krediet van hoogstens f 50.000 vast te stellen. Na enige discussie en stemming wordt dit voorstel aangenomen¹⁹.

Begin augustus 1927 vindt wederom een vergadering van de Boxtelse gemeenteraad plaats.

Punt 6 van de agenda behelst de aankoop van een perceel, kadastraal bekend onder

¹⁹ provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 2 juni 1927.

sectie A, no. 1536 ten behoeve van de bouw van een gemeentelijk slachthuis. Het perceel is gelegen in het gebied **Tijber** (toponiem) bij **Van Erp**, in de omgeving van een bocht in de Dommel. Na enige discussie gaat de raad akkoord met de keuze van het college van B&W²⁰. De grond daar wordt aangekocht voor f 2.500. Later volgt nog een ander perceel voor een bedrag van 1.500, zodat het gehele terrein één hectare beslaat.

Op donderdag 15 december 1927 vindt 's middags te 4 uur op het gemeentehuis de openbare aanbesteding plaats voor de bouw van een openbaar slachthuis te Boxtel²¹. Er zijn 18 inschrijvers. De bouw wordt voor f 3.050 gegund aan de Boxtelse aannemers **A. van Hees** en **W. van de Laar**.

Later blijkt dat zij het werk door drukke andere werkzaamheden²² niet kunnen uitvoeren. De bouw gaat daarom voor hetzelfde bedrag over naar **A.J. van der Heijden**, eveneens uit Boxtel. Het ontwerp voor het slachthuis komt van architect **ir. Orie** uit Vught. Begin 1928 begint de bouw.

Sobere opening

Hoewel er geen feestelijkheden aan zijn verbonden - het is crisistijd - is er enige onduidelijkheid met betrekking tot de openingsdatum. In de pers verschijnen verschillende, tamelijk dicht bijeen gelegen data. De eerste die wordt genoemd luidt 1 juli 1929²³. Dan wordt op 25 juni een andere datum gepubliceerd: maandag 12 augustus 1929²⁴.

We gaan er van uit dat de juiste datum maandag 5 augustus 1929 is geweest, omdat de desbetreffende bron²⁵ een verslag publiceert ná datum opening.

Het slachthuis is een gebouw met plat dak. Aan de voorzijde is, pal onder de dakrand in hoofdletters vermeld GEMEENTELIJK SLACHTHUIS. De ruimten zijn 3 meter hoog, waarbij de wanden van de slachtruimtes zijn betegeld. De runder- tevens kalverslachthal meet 16 bij 8 meter, de varkenshal is 10 bij 8 meter. Er is koud en warm stromend water. Tevens is een Van Vught's weegtoestel²⁶ aanwezig.

²⁰ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 6 augustus 1927.

²¹ Nieuwe Tilburgsche Courant, 11 december 1927.

²² Bouw woningen te Eindhoven voor het alsmaar sterk uitbreiende Philipsconcern.

²³ Het Huisgezin 15 juni 1929.

²⁴ Nieuwe Tilburgsche Courant, 25 juli 1929.

²⁵ De Vee- en Vleeshandel, weekblad, jaargang 14, no. 35, 30 augustus 1929.

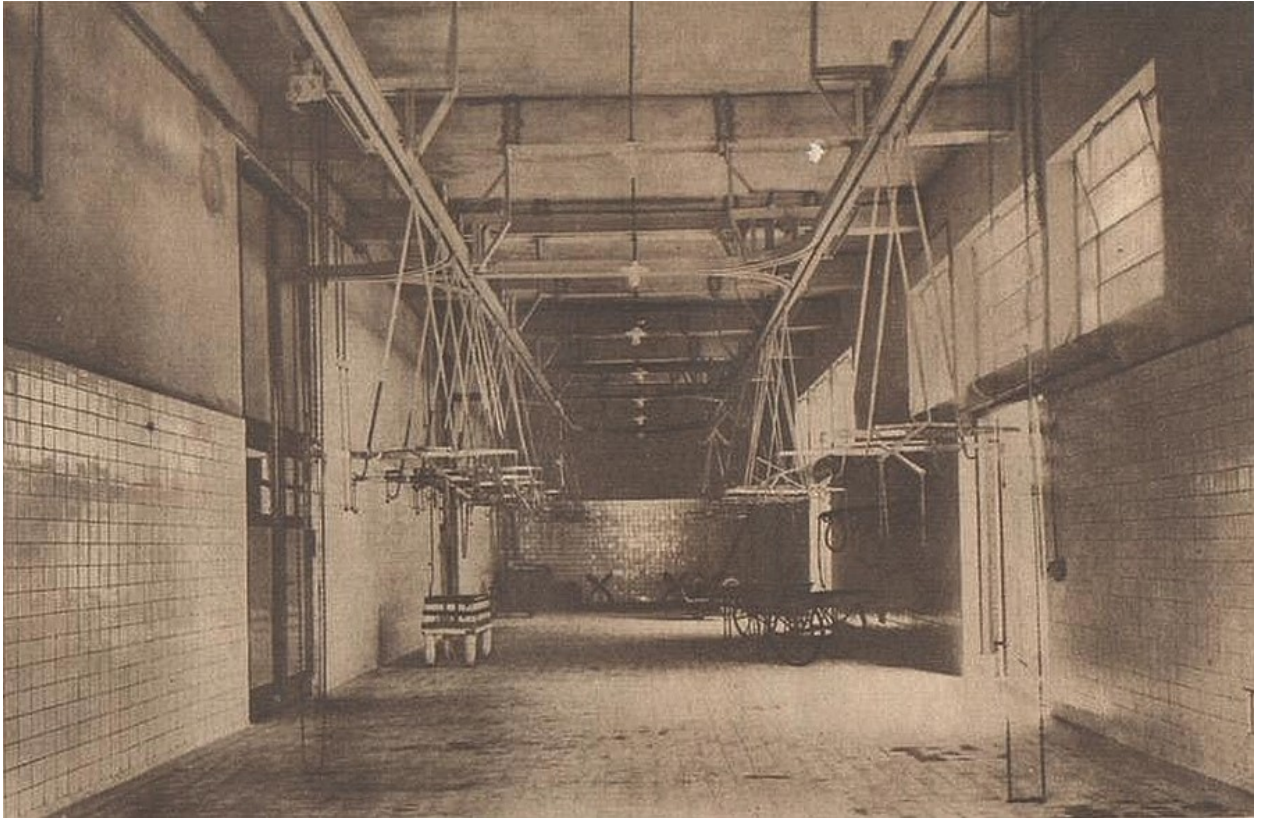
²⁶ N.V. Van Vught sr. Meet- en weegwerktuigenfabriek, Warmoesstraat 52 Amsterdam.

Voorzijde van het Boxtelse Gemeentelijk Slachthuis, rond datum opening in augustus 1929 (fotograaf onbekend)

Achterzijde van het Boxtelse slachthuis, 1929 (fotograaf onbekend)

Het 'hanglokaal' van het Boxtelse slachthuis, 1929 (fotograaf onbekend)

Café Van Erp ontmoetingsplaats boeren

Het slachthuis fungeert tevens als ontmoetingsplaats voor boeren en slagers die daar in de buurt moeten zijn. Onderweg naar het slachthuis slaan ze op het Zandvliet bij **Café van Erp** een zijweg (zandweg) in, om zo bij het slachthuis te komen. Niet zelden worden de gesprekken bij Van Erp voortgezet onder het genot van een of enige borreltjes.

Café Van Erp (tegenwoordig Den Boer) aan Het Boxtelse Zandvliet, rechts gaat men dan naar het slachthuis (foto beeldbank Boxtel/Heemkunde Boxtel), tegenover dit café stond de damastfabriek van Van Oerle

Eerste directeur, tevens rijkskeurmeester is **dr. C.M. van Rooijen**, hulpkeurmeester is **P. Leenen**²⁷. Later zal **dr. De Bruin** er directeur zijn.

De voordelen van een abattoir zijn onder meer een gewaarborgd toezicht op en keuring van het vlees, tevens wordt bodemverontreiniging voorkomen.

In de herfst van datzelfde jaar wordt het nieuwe slachthuis bezocht door **dr. Berger** directeur van de **Veeartsenijkundige Dienst** en **hoofdinspecteur Volksgezondheid**. Hij noemt het Boxtelse abattoir een voorbeeld voor andere kleine gemeenten.

²⁷ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 10 juli 1929.

De Tijvert, Boxtel met dienstwoning (l.) en gemeentelijk slachthuis in 1968 (foto Beeldbank/Heemkunde boxtel)

Inrichting

De runderslachtplaats heeft 4 lieren op luchtspoor om de dieren op te hangen, zodat 4 dieren tegelijkertijd onder handen kunnen worden genomen. Voorts is een ruim lokaal ingericht als darmwasserij. Ook zijn er eenvoudige kantoorlokalen voor directeur en hulpkeurmeesters. Tevens is er een laboratorium in ondergebracht. Voor varkens is er een aparte slachthal. In beide slachthallen is een automatisch weegwerktuig, verbonden aan het luchtspoor.

Tevens is een zeer ruime vleesbewaarplaats aanwezig, waar het vlees via luchtbanen naar toe wordt getransporteerd. Daarnaast is een ruimte aanwezig voor het uitvoeren van noodslachtingen, alsmede een ketelhuis voor de warmwatervoorziening.

Wekelijks worden dan te Boxtel geslacht: 30 varkens, 2 à 3 vette kalveren en 12 runderen.

Dit betekent echter niet, dat hiermee wordt voldaan aan de eisen van consumptie.

In de Boxtelse Exportslachterij van de N.C.B. wordt dan ook voor binnenlands gebruik geslacht en daarvan vindt een deel ook zijn weg naar Boxtelse ingezetenen. De hygiëne is thans sterk verbeterd en is er een einde gekomen aan het vleeskeuren aan huis: dat is nu verleden tijd.

De warmwatervoorziening, alsmede de slachttechnische installatie kosten f 15.000,-- en worden aangebracht door de N.V. **Noordnederlandsche Machinefabriek** te Winschoten.

De Boxtelse slagers moeten nu naar het abattoir komen om een dier te slachten. Met hen wordt voeling gehouden. Uit de slagers is een commissie gevormd die overleg voert met directie en het gemeentebestuur. Voorzitter is de heer **Van Nistelrooij**, die zijn slagerswinkel heeft op de hoek Rechterstraat en Burgakker (thans Zeeman).

Dorpsomroeper

Als er op het slachthuis een noodslachting is geweest, kan het voorkomen dat de dorpsomroeper wordt opgetrommeld die op zijn fiets de straten rondgaat. Aan zijn stuur hangt een koperen bel, in zijn hand heeft hij een briefje. Telkens binnen omroepafstand stapt hij van zijn fiets, luidt zijn bel doordringend met ferme handbewegingen schuin boven zijn hoofd, waarschijnlijk om zo het geluid verder te laten dragen, wacht dan tot hij voordeuren ziet opengaan, waarbij meestal huisvrouwen verschijnen om hem aan te horen. Dan vouwt hij zijn briefje open om vervolgens met luide stem zijn bericht voor te lezen : *heden van .. tot .. uur vlees te koop op het slachthuis*. Uw auteur herinnert zich dit beeld nog goed uit zijn jeugd in de jaren vijftig. Dorpsomroeper was destijds de koster van de Heilig-Hartparochie (Hensen?)

Boxtel centrumgemeente vleeskeuringen

Boxtel is dan tevens een centrumgemeente van de **Vleeskeuringsdienst Boxtel**, waaronder ressorteren: de gemeenten Boxtel, Esch, Haaren, Liempde, Best, Oirschot en Oostelbeers c.a.

Voorheen had deze dienst een gemeenschappelijk keuringsgebouw, gelegen aan de Nieuwstraat, doch dit is verkocht aan de Gemeente Boxtel, die het overdraagt aan het Kerkbestuur van de Sint-Petrusparochie, die er een school wil vestigen.

De keuringsdienst zetelt thans ook in het gemeentelijk slachthuis.

Eind 1929 besluit de Gemeente Boxtel om op het terrein van het slachthuis een woning te bouwen voor een van de hulpkeurmeesters. Het staat er nog steeds en wordt bewoond door een gepensioneerd hulpkeurmeester.

Boxtelse slagers willen koelruimte²⁸

Medio november 1932 dienen driekwart van alle Boxtelse slagers bij B&W het verzoek in om in of bij het slachthuis een koelinrichting te plaatsen. In een kort nadien gehouden raadsvergadering wijst het college van B&W het verzoek van de hand omdat volgens geraadpleegde deskundigen, waaronder directeur **dr. Van Rooijen**, de kosten op 50.000 gulden werden geraamd, hetgeen het college te duur acht.

²⁸ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 15 november 1932.

*Slachthuis Boxtel, dinsdag 18 januari 1955. Directeur dr. De Bruin (l.) geeft uitleg aan bezoekers. Rechts van De Bruin staat de burgemeester van Boxtel, dr. Martien van Helvoort. Derde persoon van rechts is de commissaris der koningin in Noord-Brabant, prof, dr. De Quaij. Reden bezoek onbekend.
(Foto: Heemkunde Boxtel/Foto- Persbureau Het Zuiden)*

25-jarig ambtsjubileum directeur slachthuis dr. De Bruin op 31 augustus 1978, gemeentehuis Boxtel, burgemeester mr. Paul Pesch overhandigt mevrouw De Bruin een boeket (foto Jan van Oploo)

Het Boxtelse slachthuis blijft als zodanig in gebruik tot het jaar 1964. Nadien zetelt er nog de vleeskeuringsdienst en maakt een rituele slager er gebruik van. Rond halverwege de jaren tachtig van de 20e eeuw wordt het gesloopt.

4. **Waarschuwing voor stankoverlast in 1927**

Gedagtekend **Boxtel 15 juni 1927** en gewaarmerkt met **OPMERKER**, stuurt een verontruste Boxtelaar een ingezonden stuk naar een krant²⁹. De schrijver ervan waarschuwt uitgebreid voor stankoverlast tot in de kom van Boxtel als straks de nieuwe fabriek van Export-Centrale N.C.B. gebouwd en in bedrijf is. Zelfs **Boxtel Vooruit** wordt opgeroepen hierover in het geweer te komen. Voorwaar iemand met een vooruitziende blik!

5. **Exportcentrale N.C.B.**

In 1929 krijgt exportslagerij van **Wijnbergen & Levano** een concurrent pal tegenover zich. Hun slagerij is gevestigd aan de zuidzijde van de straat Boseind. Aan de overzijde van deze straat, de noordkant, vestigt zich dat jaar de nieuwe **Exporslagerij N.C.B.** Het betreft een baconzouterij en vleeswarenfabriek³⁰. Het

²⁹ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 18 juni 1927.

³⁰ *Baanderheren, boeren & burgers*, Jean Coenen, p. 399.

merendeel van het vlees vindt zijn weg naar Engeland.

Het betreft een initiatief, ontstaan in 1925, van 8 **Zuid-Nederlandse Coöperatieve Verkoopverenigingen** uit onder meer Eindhoven, Venray, Weert. Men wil onafhankelijk zijn van de particuliere sector. Boxtel wordt niet zonder reden gekozen: centraal in de provincie, belangrijk spoorwegknoppunt en voldoende bedrijfsterrein voor vestiging en aan het spoor voor vervoer van de producten.

Aanvankelijk wordt samenwerking gezocht met de reeds aanwezige slagerij van Wijnbergen en Levano, doch als dit niet lukt, wordt in 1925 de **N.V. Export-centrale Boxtel** opgericht. Deze krijgt in Boxtel in de volksmond al gauw de - korte - benaming **de Sport** of **EnCeBe**.

Aanbesteding

De aanbesteding voor de bouw van de nieuwe exportslagerij in opdracht van de **N.C.B.** te Eindhoven geschiedt medio juli 1927. De laagste inschrijver is **W.F. Weijers** uit Tilburg met f 125.917³¹. De grond waar wordt gebouwd, wordt gekocht van **H.J. van Susante**, de bekende Boxtelse sigarenfabrikant. De bouw begint nog datzelfde jaar.

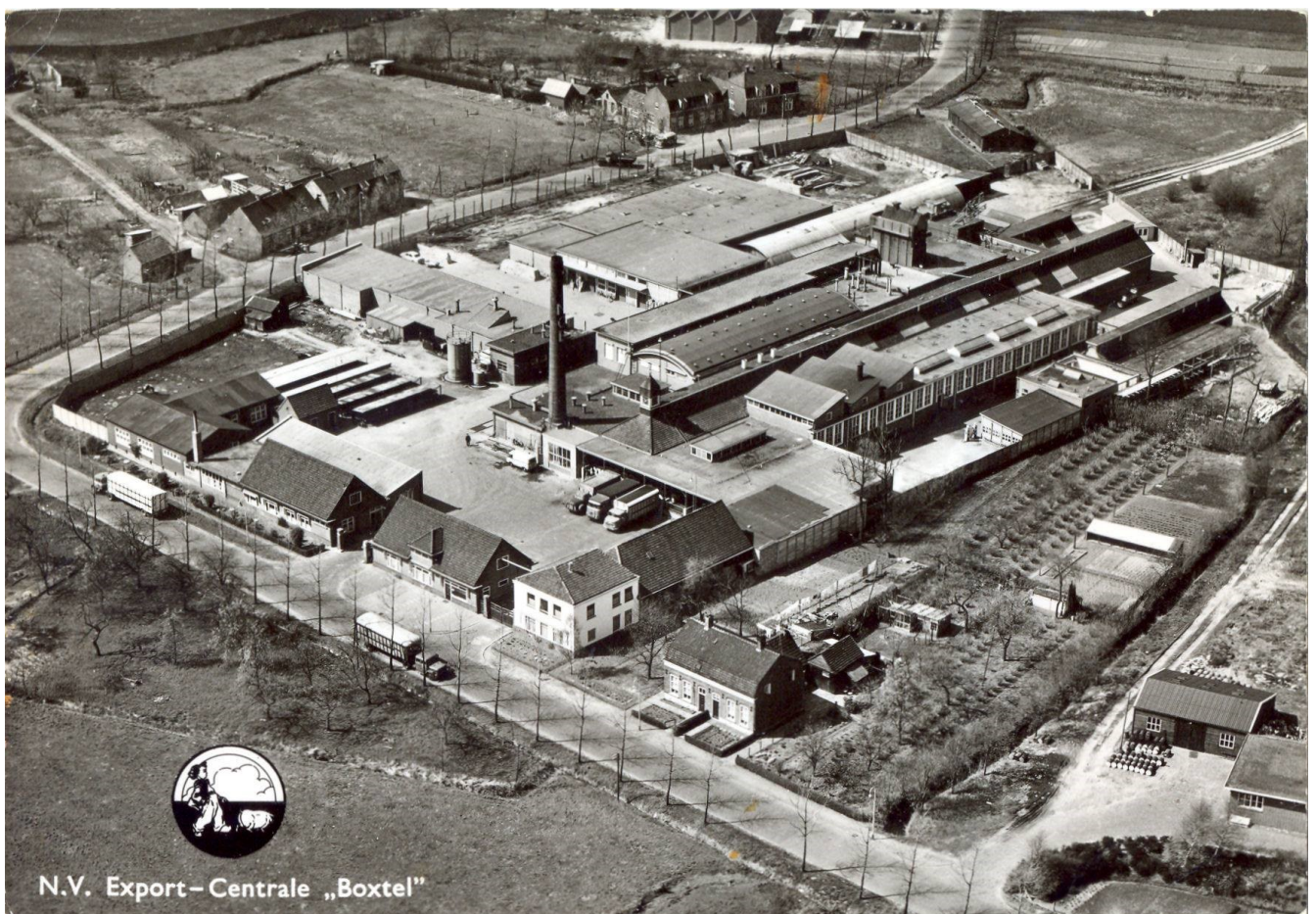

Foto: Beeldbank Boxtel

³¹ Algemeen Handelsblad, 5 juli 1927.

Opening

Maandag 29 april 1929 opent de **N.V. Exportcentrale van den N.C.B.** met 42 werknemers. Twee jaar later, in 1931, zullen dat er 60 zijn. De opening wordt verricht door commissaris der koningin in Noord-Brabant **August van Rijckevorsel**. Prominent aanwezige is **Frans Smits van Oyen**, voorman van de landbouw en mede-oprichter van de Exportcentrale, waar hij jarenlang president-commissaris zal zijn.

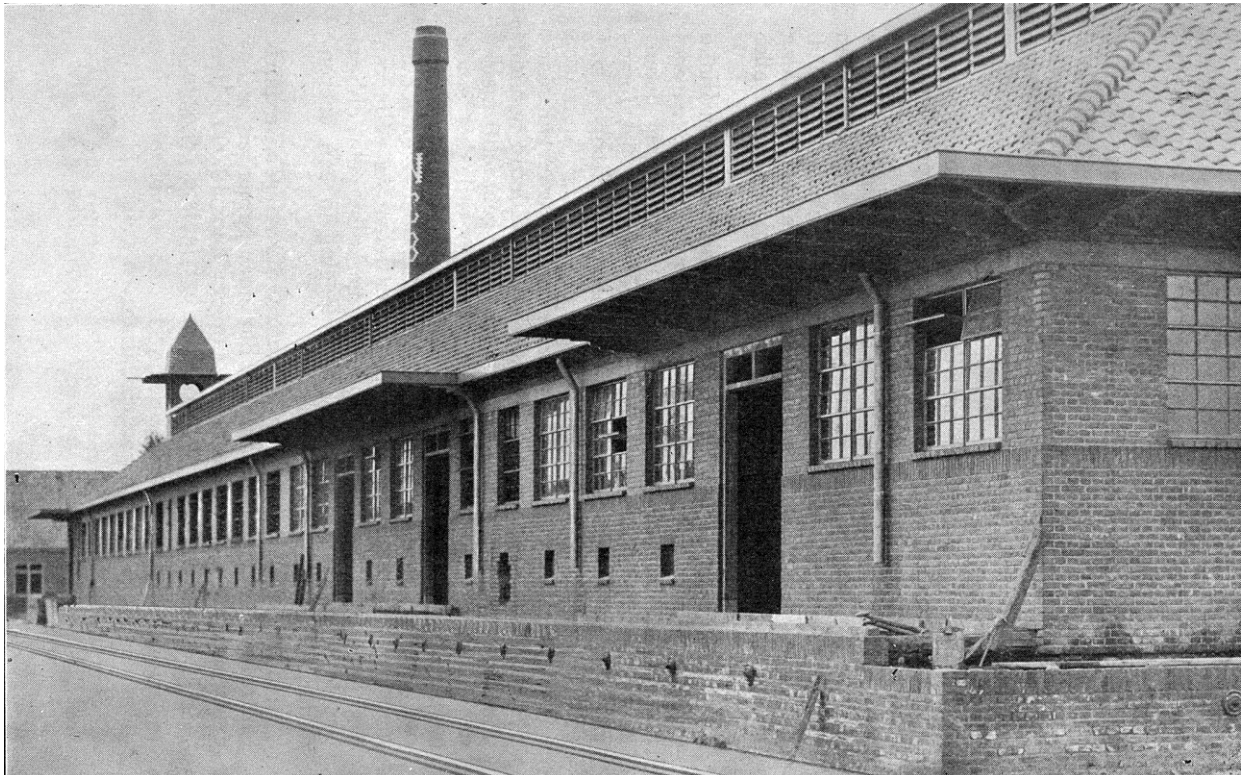
Fout ingestelde bascule

Medio juni 1930 valt het³² controleurs van de N.C.B. Export-Centrale Boxtel op dat geslachte varkens die naar Tilburg worden gebracht beduidend minder opbrengen dan varkens die naar Eindhoven of 's-Hertogenbosch gezonden worden. Voor een goed begrip: boeren ontvangen het geld voor bij de exportslachterij geslacht vee, op basis van weging door middel van een bascule, aanwezig in het Boxtelse slachthuis. Daarom besluit de NCB een onderzoek 'in loco' in te stellen.

In het slachthuis blijkt, dat de bascule per varken 4 kilogram te weinig gewicht aangeeft. Nader onderzoek wijst uit dat het weegblok, dat zich onder de bascule bevindt, niet voldoende is bevestigd, en daardoor verschoven was.

De schade van die afgelopen maandag is alleen al vierhonderd gulden!

Er wordt dan een schrijven gericht aan het Boxtelse college van B&W om te komen tot een schadevergoeding

*Een deel van de N.V. Export-Centrale 'Boxtel' met schoorsteen met letters NCB
(Beeldbank Boxtel)*

³² Tilburgsche Courant, 5 juni 1930

Opening worstfabriek

In 1938 komt een worstfabriek tot stand, waar op termijn 200 medewerkers emplooi vinden.

Vrachtwagen in gebruik bij N.V. Export Centrale 'Boxtel' (Heemk Boxtel/Foto Jos W. de Koning)

Ook de sport verkoopt, evenals eerder Wijnbergen & Levano deed, vlees aan Boxtelaren in een bedrijfswinkel bij de slachterij. Enige namen van in de Hertogenstraat woonachtige werknemers: de heer **Breuer** werkt er als elektricien en is tevens filmoperateur in **Bioscoop De Ark**, **Jo van Esch** (lid koor Sint-Petrus & Sint-Cecilia, amateur-toneelspeler) is werkzaam op de administratie.

Gedurende de Tweede Wereldoorlog maakt het bedrijf moeilijke tijden door, temeer daar door het ontstane tekort, vleesdistributie wordt ingevoerd. Men kan vlees slechts in beperkte mate op verstrekt bonnen verkrijgen.

Na de oorlog gaat het weer crescendo: ook met het aantal boeren dat zich aansluit bij de N.C.B.. Eind 1948 telt de organisatie 4.929 leden. In 1949 is dat aantal al gegroeid tot 7.666. In dat jaar zijn 166 leden afkomstig uit Boxtel, 26 uit Esch, 76 uit Liempde en 64 uit Gemonde³³.

³³ De Meierij boxtel, woensdag 28 oktober 2020, artikel 'Uit het Boxtelse archief van Vion.

Nadien gaat de **N.C.B.** samen met **Gupa** op in **Dumeco**. In 2009 gaat **Dumeco** op in **VION (Food Group)**. Hierdoor groeit het bedrijf uit tot een der grootste slachterijen van Europa.

VION is in 2003 ontstaan uit een fusie van **Dumeco**, **Hendrix Meat Group**, **Moksel** en de **Norddeutsche Fleisch zentrale**. Dit zijn voor het merendeel exportslachterijen. In 2008 worden 40 Britse slachterijen en vleesfabrieken van **Grampian Country Food** gekocht voor een bedrag van € 400.000.000. Dit blijkt geen succes. Derhalve wordt december 2012 begonnen met de verkoop van de Grampian-onderdelen.

Het tegenwoordige VION te Boxtel (Foto: Ruud van Nooijen)

Eind 2018 bedraagt het aantal werknemers in fulltime 4.558, tezamen met parttime werknemers is dat aantal 11.929³⁴. Dagelijks worden er zo'n 20.000 varkens geslacht.

Hierdoor groeit het bedrijf uit tot een der grootste slachterijen van Europa. De **VION Food Group** is een internationaal opererend Nederlands bedrijf met het hoofdkantoor in Boxtel (statutair gevestigd in Best), met vestigingen in Nederland en Duitsland. VION is eigendom van **NCB Ontwikkeling**, onderdeel van **ZLTO**. Wekelijks worden te Boxtel 90.000 varkens geslacht. In 2019 bedraagt de omzet € 5,1 miljard.

³⁴ nl.linkfang.org/wiki/dumeco.

Von wil uitbreiden

Medio 2019 wordt duidelijk dat Vion in Boxtel (fors) wil uitbreiden en daarvoor een nieuwe productiehal wil bouwen. Vanaf deze eerste berichten ontstaat in toenemende mate protest tegen deze plannen, niet uitsluitend omdat nog meer stankoverlast en mogelijk ziekteverwekkende situaties worden gevreesd, doch tevens omdat het een aanslag betekent op het nabijgelegen natuurgebied Kampina. De protesten komen van de **Brabantse Milieu Federatie**, **Het Groene Hart** en actiegroep **Sluit VION**.

September 2019 verschijnt het bericht in de pers dat Vion de vereiste vergunning om te mogen uitbreiden, binnen heeft.

Negatieve effecten aanwezigheid VION te Boxtel

Stankoverlast

Steeds terugkerend zijn de berichten en verhalen over stankoverlast, die niet alleen speelt voor bewoners van appartementen van het nabijgelegen voormalig Missiehuis Sint-Theresia op Stapelen, doch ook tot in het centrum en wijk Boxtel-oost.

Waar ooit een soortgelijk bedrijf om redenen van stankoverlast van Eindhoven naar Boxtel verhuisde (Wijnbergen & Levano), zien we ruim een eeuw later dezelfde problemen. Die zijn dus bepaald niet van vandaag of gisteren. Medio 2020 zal Vion daar zelf onderzoek laten doen.

Oktober dat jaar wordt bekend dat Vion gaat investeren teneinde de klachten te verminderen. Zo bestaat onder meer het plan om een hogere schoorsteen te bouwen. Ook daartegen ontstaan weer protesten.

Legionellabesmetting door waterzuiveringsinstallatie

Naar later naar buiten komt, is er in Boxtel eind 2017 legionellabesmetting geweest door de waterzuiveringsinstallatie van VION. In Boxtel werden toen zeker 5 mensen besmet. De legionellabacterie kan bij de mens de veteranenziekte veroorzaken. Een van de symptomen lijkt op een (zware) longontsteking en kan dodelijk aflopen.

Coronapandemie 2020

Door de begin 2020 aangevangen pandemie door het coronavirus (COVID-19), wordt een door Vion zelf in te stellen onderzoek naar stankoverlast bevroren.

Aansluitend komt daarna als eerste een Duitse vestiging van Vion in het nieuws vanwege coronabesmettingen onder hun personeel. De fabriek moet (tijdelijk) dicht. Kort nadien, medio juni 2020, worden besmettingen vastgesteld bij de Vion-vestiging te Groenlo. Weer korte tijd later blijken ook medewerkers van VION in Boxtel besmet. Een eerste steekproef wijst er op dat 1 op de 6 medewerkers besmet is. Het betreft voornamelijk arbeidsmigranten uit Oost-Europa. Toch wordt de Boxtelse vestiging niet gesloten. Dit leidt tot verontruste vragen in de gemeenteraad.

Vice-voorzitter van de Veiligheidsregio Brabant-Noord, **drs. Wobine Buijs**³⁵ komt in

³⁵ Mevrouw Wobine Buijs is tevens burgemeester van Oss.

die gemeenteraad uitleg geven. Kortom: VION Boxtel blijft open. Volgens haar vormt VION een 'aanvaardbaar risico'.

Grote problemen voor arbeidsmigranten.

Elders, waar productielijnen wèl worden stilgelegd, heeft dit onmiddellijk zeer negatieve gevolgen voor de vele arbeidsmigranten die er werken. Geen werk betekent geen inkomen en geen ziektekostenverzekering. Zo dreigen velen ook op straat te komen staan omdat ze hun huur niet langer kunnen betalen. Door de vaak slechte huisvestingsomstandigheden, vormen die onderkomens op zich al een broeinest voor - verdere - besmettingen. Ook het vervoer van en naar hun arbeidsplaats, tot met een man of acht in één busje, is vragen om (besmettings)problemen.

China sluit grens voor VION-vlees

Eind juni 2020 wordt duidelijk dat China de grens voorlopig sluit voor vlees afkomstig van VION. De reden hiervoor zijn de coronabesmettingen bij de diverse vestigingen van deze vleesgigant, Medio september dat jaar volgt het bericht dat China de invoerstop heeft opgeheven.

*** *****